



این تمام چیزی است که ما داریم... مروری بر علوم انسانی زیست‌محیطی^۱

نوشته: ویدیا سروِسواران^۲
مترجمان: عباس احمدوند^۲ و شهلا لجم‌اورک رمه‌چری^۴

مقدمه

بیوستار در نظر گرفته می‌شود) و پایه و اساس همه افکار بوم‌نقادی را می‌گذارد، توجه دارد. انسان‌گرایان زیست‌محیطی (environmental humanists)، با استفاده از آرشیوها، ابزارها و مکان‌های ارتباطی جدید، به دنبال این هستند که تفاوت‌های میان رشته‌های محلی خود را به جای واگرا کردن، همگرا و سازنده‌تر کنند (Bergthaller et al., 2014). این حوزه دانشی طیفی از گفت‌وگو را با منتقدان محیط‌زیست، انسان‌گرایان، دانشمندان، مهندسان، فعالان، سیاست‌گذاران، دانشمندان علوم اجتماعی، هنرمندان، نویسندگان، فیلم‌سازان و فیلسوفان در بر می‌گیرد و درحالی‌که از طیف گسترده‌ای از رشته‌ها درک عمیقی به دست می‌آورد، با جامعه دانشگاهی و غیردانشگاهی همکاری می‌کند.

علوم انسانی زیست‌محیطی، در سطح جهانی رشته‌ای مهم و نوظهور قلمداد می‌شود که به دنبال مهار توان تفهیری علوم انسانی و علوم اجتماعی و سیاست‌گذاری‌هاست. علم انسانی زیست‌محیطی با طبیعت‌نگاری متفاوت است، به این معنا که بر مبنای درک بحران‌های زیست‌محیطی به‌عنوان فرایند اولیه فرهنگی پدید آمده است (Heise, 2018) که می‌خواهد جهانی پایدارتر برای ما انسان‌ها و دیگر ساکنان همزیست ما روی زمین، اعم از موجودات زنده و غیر آنها (the biota and abiota) به وجود آورد.

در نمایشنامه شاه لیر (اثر شکسپیر، شاه لیر از یکی همراهان نابینای خود می‌پرسد که چگونه در عین نابینایی، جهان را «می‌بیند». او با شادی پاسخ می‌دهد که جهان را نه با چشمان خود، بلکه با تمام وجودش می‌بیند. آنچه می‌توان از این سخن آموخت، حس عمیق همدلی با جهان است.

James Lovelock، دانشمند زیست‌شناس انگلیسی که در حال مطالعه هم‌زمان اکولوژی سیاره‌ای مریخ و زمین بود، دریافت که زمین «یک سیستم خودتنظیم‌کننده زنده» (A Single Living Self-regulating System) است. این اکتشاف جدید او نشان داد، زمین توانایی سرسختانه‌ای در هموستاز (homeostasis) دارد. به عقیده لاولاک، این فرایند همزیستی متقابل در همه اشکال حیات باعث می‌شود که انسان‌ها نتوانند ادعای محوریت و سروری را در تکامل حیات داشته باشند. این ارتباط عمیق و این همدلی با سیاره زمین، همان است که شخصیت نابینا در نمایشنامه شکسپیر به آن اشاره می‌کند.

ظهور علوم انسانی زیست‌محیطی: فراتر از مرزها

علوم انسانی زیست‌محیطی که در دهه اخیر به‌عنوان یک «ماتریس بین‌رشته‌ای» (interdisciplinary matrix) ظهور کرده، در پی مطالعه و درک رابطه متقابل انسان و طبیعت است. این ماتریس بین‌رشته‌ای به شبکه آلی متقابل (جایی که همه جهان به‌مثابه یک

1. This is all we've got... Environmental Humanities: An Overview, Science and Education Magazine TechScape, IIT Jodhpur, Vol.1, Issue 2, December 2020.
2. Vidya Sarveswaran, Associate Professor, Department of Humanities & Social Sciences, Indian institute of technology (iit) Jodhpur vs@iitj.ac.in.

۳. عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی Orcid code: 0000-0003-3425-2428 a_ahmadvand@sbu.ac.ir

۴. دانش‌آموخته آگرواکولوژی دانشگاه شهید بهشتی arasorak9686@gmail.com



گفت‌وگوهای دشوار عصر آنتروپوسین (The Age of Anthropocene)

اصطلاح آنتروپوسین، اولین بار توسط Paul Crutzen دانشمند هواشناس، برای توصیف عصری که در آن زندگی می‌کنیم، ابداع شد. وی در مقاله خویش، که در سال ۲۰۰۲ در مجله نیچر (Nature) منتشر شد، بیان کرد که دانشمندان به‌طور فزاینده‌ای در حال پذیرش این ایده هستند که زمین به عصر جدیدی در زمین‌شناسی، یعنی عصر آنتروپوسین نزدیک شده است. اصطلاح آنتروپوسین برگرفته از واژه یونانی anthropo به معنای انسان و cene به معنای جدید است و تقریباً به معنای دوره‌ای دانسته شده که در آن فعالیت‌های انسان، اکوسیستم‌ها را به‌گونه‌ای غیرقابل تصور و مقیاس‌های زمین‌شناسی را به‌طور بی‌سابقه‌ای تغییر داده است. اگرچه دوران آنتروپوسین هنوز از نظر زمین‌شناسی واحدی غیررسمی است و اتحادیه بین‌المللی علوم زمین‌شناسی (the In-ternational Union of Geological Sciences (IUGS)) که دوره‌های گوناگون زمین‌شناسی را نام‌گذاری و تعریف می‌کند، آن را به رسمیت نشناخته است، اما، نمی‌توان انکار کرد که تغییرات اجتماعی کنونی ما باعث آسیب بزرگی در سیاره آبی (the blue planet) شده است. با توجه به جهان‌شمول بودن این امر، هم‌اکنون بحران اکولوژیک سیاره‌ای به وسعتی فراتر از درک بشر رسیده است. تخریب زیستگاه‌های طبیعی، گرم شدن کره زمین، اسیدی شدن اقیانوس‌ها، ناهنجاری‌های آب‌وهوایی و براندازی سیستماتیک فرهنگ‌های بومی، از جمله مسائلی هستند که احساس فوریت و نیاز مبرم را به اقدام برای توقف تخریب جهانی زیست‌محیطی القا می‌کنند. Dipesh Chakrabarty، در مقاله مهم خود، اقلیم تاریخ (The Climate of History)، بر آن است که مورخان باید بسیاری از مفروضات و رویه‌های اساسی این دوره از تغییرات آب‌وهوایی را که توسط انسان تحمیل شده است، مورد بازبینی قرار دهند، چراکه این دورانی است که انسان‌ها خود تبدیل به کنشگر زیست‌محیطی شده‌اند که اساسی‌ترین فرایندهای فیزیکی زمین را تغییر می‌دهند. Amitav Ghosh نیز در کتاب «آشفتنی بزرگ: تغییرات غیرقابل تصور اقلیم» (the Great Derangement: Climate Change and the Unthinkable) (2016)، پا را از این هم فراتر می‌گذارد و می‌گوید: دوران آنتروپوسین نه تنها هنر و علوم انسانی را دچار چالش می‌کند، بلکه عقل سلیم بشری و به‌طور کلی فرهنگ معاصر را نیز به مبارزه می‌طلبد. بنابراین بحران اقلیمی نوعی بحران فرهنگی است.

تجسم مجدد درهم‌تنیدگی‌های فرهنگی اجتماعی از طریق علوم انسانی زیست‌محیطی

به هر فرهنگی نیک بنگرید، با داستانی جذاب، شگفت‌انگیز و بالقوه زیبا روبه‌رو خواهید شد که هم‌زمان دارای ویژگی‌های بومی و جهان‌شمولی قابل‌دسترس است. در هر گوشه زمین، هر کجا که انسان در آن زندگی یا از آن عبور می‌کند، میان فرهنگ انسانی و جهان

طبیعی مبادلات منحصربه‌فرد و قابل‌توجهی وجود دارد، هرچند به‌طور معمول، می‌توان این تعابیر را حاصل رسوم و تعابیر محلی، بومی، استعماری، پسااستعماری، نواستعماری یا فراتر از این‌ها به‌شمار آورد.

شناخت درهم‌تنیدگی انسان با محیط‌زیست چه تأثیری بر تولید فرهنگی دارد؟ ساختارهای قدرت خاص در مقیاس کلان چه معنایی برای جامعه دارند؟ آیا متون یا زانرهای ادبی، داستان‌های خلاقانه تخیلی و غیرتخیلی، چیدمان‌های هنری، دیجیتال‌سازی، زیبایی‌شناختی، روایت‌های بصری، داده‌های تجربی، که همه این‌ها صداها و بینش‌های جایگزینی را ارائه می‌دهند، از نظر اجتماعی برابر و از نظر زیست‌محیطی پایدارند؟ آیا این جایگزین‌ها به ما کمک می‌کنند تا ساختارهای اجتماعی-فرهنگی خود را که مکمل گفتمان‌های علمی اصلی در مورد راه‌حل مسائل و توسعه پایدار هستند، دوباره تصور کنیم؟ علوم انسانی زیست‌محیطی اغلب این سؤالات را مطرح می‌کند و هم‌زمان فضای عادلانه‌ای را برای راهبردها و اشکال فرهنگی نوآورانه‌ای فراهم می‌کند که درصدد است از تعامل آکادمیک متعارف در حوزه آموزش و پژوهش فراتر باشد.

روایت‌های محیط‌زیستی در سراسر جهان اغلب ناجور و نابرابر هستند و گاهی اوقات صداها به دلایل گوناگون در نطفه خفه می‌شوند و نیازمند توجه فوری بین‌المللی هستند، چراکه همه ما در زندگی روی این سیاره پردردسر سهیم هستیم. بنابراین، علوم انسانی زیست‌محیطی را باید گفت‌مانی بدانیم که با احترام و حساسیت به این گونه موضوعات می‌پردازد.

روایت‌های پایدار و توسعه عمومی از طریق علوم انسانی زیست‌محیطی: فیلمی در مورد خودکفایی Atmanirbhar Bharat و پایداری از IIT جو دپور

دولت هند پیوسته مردمان را به سوی جوامع پایدار و خوداتکا یا همان آتمانیربهارات فراخوانده است. خودکفایی که بر پنج رکن آتمانیربهارات: اقتصاد پایدار، زیرساخت‌ها، سیستم‌ها، جمعیت‌شناسی و تقاضا تمرکز دارد، نیاز روز است.

ما در IIT جو دپور، با کمک مالی بین‌المللی برای توسعه عمومی که از آلمان دریافت کردیم و سرمایه‌گذاری اولیه از IIT جو دپور، تصمیم گرفتیم یک مستند کوتاه بسازیم. این فیلم کوتاه در مورد روستایی دورافتاده در هند، در منطقه Rajsamand district of Rajas- (than) است که توانسته با تکیه بر آتمانیربهارات، به روستایی نمونه و خودگردان تبدیل شود.

فیلم کوتاه زیر آسمانی دیگر (Under another sky)، داستانی شاد و امیدبخش را درباره روستایی بی‌نظیر و

- in, L., 2014. Mapping Common Ground: Ecocriticism, Environmental History, and the Environmental Humanities. *Environmental Humanities*, 5(1): 261-276. doi: 10.1215/22011919-3615505.
- Chakrabarty, D., 2009. The Climate of History: Four Theses. *Critical Inquiry*, 35(2): 197-222. doi: 10.1086/596640.
- Ghosh, A., 2017. The great derangement: climate change and the unthinkable, paperback edition. Chicago London: The University of Chicago Press, 176p.
- Heise, U.K., Christensen, J. Niemann, M., 2017. the Routledge companion to the environmental humanities. London; New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group, 506p.
- Primavesi, A., 2003. Gaia's gift: earth, ourselves, and God after Copernicus. London ; New York: Routledge, 160p.
- Slovic, S., Rangarajan, S. and Sarveswaran, V., 2015. Ecocriticism of the global South. Lanham, Maryland: Lexington Books, 324p.

دورافتاده در هند به نام پیپلانتری (Piplantri) روایت می‌کند. اهالی روستا تولد هر نوزاد دختر را با کاشت ۱۱۱ درخت جشن می‌گیرند. این فیلم که مستندی از پیوند میان محیط‌زیست، زیست‌بوم‌های محلی، معدن، جنسیت، آموزش، توانمندسازی و خودکفایی است و روستای آتمانیر بهار بهاراتایی را به تصویر می‌کشد. در ایالتی که ۹۰ درصد سنگ مرمر هند و ۱۱ درصد سنگ مرمر جهان را تأمین می‌کند، روستاییان تصمیم گرفتند با استفاده از زمین‌هایی که از آنها سنگ مرمر استخراج شده، تاریخ محلی خویش را بازنگاری کنند. در شش سال گذشته، ۲۵۰ هزار اصله درخت در این روستا کاشته شده است. ابتکارات جمعی، تاب‌آوری نسبت به ایجاد اجتماعات و چندین طرح دولتی، مردم به‌ویژه زنان را از نظر اقتصادی و عاطفی توانمند کرده است. این فیلم به مشکلات زیست‌محیطی می‌پردازد که هم محلی و هم جهانی است و پایداری، نظارت و اشتیاق عمیق را در حفظ زیست‌بوم زمین به تصویر می‌کشد و با جنبه‌های زیبایی‌شناختی نیز در هم تنیده شده است.

نتیجه‌گیری

تأمل، تحقیق و اقدام در زمینه علوم انسانی زیست‌محیطی باعث شده است که انسان به نقش خود، هم به‌عنوان شاهد و هم به‌عنوان یک شرکت‌کننده در این روایت زیبای سیاره‌ای توجه بیشتری داشته باشد. در یک صبح زمستانی، در پردیس زیبا و ۸۰۰ هکتاری دانشگاهی که من در آنجا هستم، هوای پاک با آرامش و سکوت در هم آمیخته است، پردیس خالی از انسان‌های خشن و ناهنجار است. پرندگان، از همه نوع شب و روز یک ضرب‌آهنگ را تکرار می‌کنند. امروز صبح، لنز دوربین EOS 600 خود را عوض می‌کنم تا عکسی از طاووسی بگیرم که آن را برای روز می‌آدا داشته باشم، اما او از من نمی‌ترسد. او صبور است و من دارم چشم‌هایش را که به دوربین دوخته، از داخل دریچه دوربینم، می‌بینم ناگهان، با تکان دادن بال‌هایش، مرا به‌خود می‌آورد ... او دراماتیک و عاشقانه پرهای درخشان خود را نشان می‌دهد و برای من شادمانه می‌رقصد. ما هر دو یکدیگر را در یک لحظه می‌بینیم، من از دریچه دوربین و او با چشم‌هایش. این لحظه همان «دیدن با تمام وجود» است. این تمام چیزی است که ما داریم!

منابع

- Bergthaller, H., Emmett, R.S., Johns-Putra, A., Limmer, A.K., Lidström, S., Mccorristine, S., Ramos, I.S., Phillips, D., Rigby, K. and Rob-